

Opportunities and Challenges in Bilateral Relations Between Iran and Kuwait

Alireza Khosrozade^۱

Morteza Nourmohamadi^۲

(Received: 23/02/2022 - Accepted: 10/05/2023)

Abstract

Relations between the Islamic Republic of Iran and the State of Kuwait, as two neighboring countries that share a common marine border in the Persian Gulf, have been accompanied by ups and downs. Therefore, the necessity requires that the obstacles to the realization of the expansion of bilateral relations be identified and the areas for the expansion of cooperation be known. By using the qualitative method, this research intends to describe the effective opportunities and challenges in the bilateral relations between Iran and Kuwait. Then, provide the solutions to obtain the answer to the question of How the development of relations between Iran and Kuwait can be provided. The Period when considered in this study is the 12th government of the Islamic Republic of Iran and the Reign of Sheikh Sabah Al-Ahmad Jaber in Kuwait. The research strategy is questionnaire research and its type of research is applied, case study, and static. The results obtained from this research are the result of opportunity-generating discovery and challenging components in technical, economic, cultural, and political fields that are effective in the relations between the two countries.

Keywords: Persian Gulf, Kuwait government, Economic relations, Cooperation development, Political challenges

^۱ M.A, Department of International Relations, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (Alireza.khosrozadeh@gmail.com)

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0000-3944-423X>

^۲ Associate Professor, Department of International Relations, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (Mnourmohamdi@atu.ac.ir) **Corresponding Author**

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-2196-4402>

شناسایی فرصت‌ها و چالش‌ها در روابط دوجانبه ایران و کویت

علیرضا خسروزاده^۱

مرتضی نورمحمدی^۲

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۰۴ - تاریخ تصویب: ۱۴۰۲/۰۲/۲۰)

چکیده

روابط جمهوری اسلامی ایران و دولت کویت به‌عنوان دو کشور همسایه که با یکدیگر مرز آبی مشترک در خلیج فارس دارند، با فراز و نشیب‌هایی همراه بوده است. از این رو، ضرورت ایجاد می‌کند که موانع تحقق گسترش روابط دوجانبه شناسایی گردند و زمینه‌های بسط همکاری‌ها شناخته شوند. این پژوهش با بهره‌گیری از روش کیفی در نظر دارد فرصت‌ها و چالش‌های موجود در روابط دوجانبه ایران و کویت را توصیف نماید و راهکارهای خود را باهدف رسیدن به پاسخ این پرسش که امکان توسعه روابط ایران و کویت چگونه فراهم می‌شود، ارائه نماید. دوره زمانی موردنظر در این مطالعه، دولت دوازدهم جمهوری اسلامی ایران و امیری شیخ صباح الاحمد جابر در کویت است. راهبرد این تحقیق، پژوهش استقوامی و گونه پژوهشی آن کاربردی، مورد پژوهی و ایستایی است. نتایجی که از این پژوهش به‌دست آمده است، ماحصل اکتشاف

۱. کارشناسی ارشد روابط بین الملل دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (Alireza.khosrozadeh@gmail.com)

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0000-3944-423X>

۲. دانشیار روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (Mnourmohamdi@atu.ac.ir) نویسنده

مسئول

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-2196-4402>

۷۴ فصلنامه تعاملات دیپلماتیک

مؤلفه‌های فرصت‌زا و چالش‌زا در زمینه‌های فنی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی است که در روابط دو کشور اثرگذار هستند.

واژگان کلیدی: خلیج فارس، دولت کویت، روابط اقتصادی، توسعه همکاری، چالش‌های سیاسی

مقدمه

روابط جمهوری اسلامی ایران و دولت کویت به دلایل ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک همواره حائز اهمیت بوده است. روابط باکویت به لحاظ سیاسی به‌عنوان عضوی از اتحادیه عرب و شورای همکاری خلیج فارس و داشتن مرز مشترک زمینی با عراق و عربستان سعودی و مرز دریایی با ایران و به لحاظ اقتصادی به دلیل عضویت این کشور در سازمان کشورهای صادرکننده نفت و دارا بودن حدود ۱۰۲ میلیون بشکه ذخیره نفتی معادل حدود ۶ درصد ذخایر نفت جهان (بر اساس گزارش سال ۲۰۱۸ اوپک) برای جمهوری اسلامی ایران مهم تلقی می‌شود. روابط ایران و کویت بعد از انقلاب اسلامی عمدتاً به دلایل سیاسی فراز و نشیب‌هایی داشته است. از این رو، حمایت کویت از رژیم بعث عراق در طول جنگ هشت ساله علیه ایران و در اختیار قرار دادن جزایر «بویان»، «وربه» و «فلیکا» به عراق (جعفری ولدانی: ۵۵، ۱۳۸۹) و ارسال مهمات و تجهیزات جنگی به رژیم صدام سبب تیره شدن روابط ایران و کویت گردید. با این وجود، جنگ خلیج فارس و اشغال کویت توسط ارتش بعث عراق در اوت ۱۹۹۰ باعث شد روابط ایران و کویت به دلیل وجود دشمن مشترک بهبود یابد و حمایت‌های ایران از کویت در این جنگ به‌ویژه در زمینه تعمیر تأسیسات نفتی آسیب‌دیده کویت در بهبود روابط دوجانبه نسبت به دهه ۱۹۸۰ اثرگذار بود. در دوره‌های بعد نیز روابط ایران و کویت در سطوح مختلفی ادامه داشته است. اهمیت این پژوهش، به دلیل اهمیت دولت کویت برای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و شناسایی متغیرهای اختلاف‌برانگیز در روابط دوجانبه با این کشور از یک سو و عناصر فرصت‌زا جهت افزایش تعاملات از سویی دیگر است. هدف از این نوشتار، دستیابی به راهکاری جهت بهبود روابط دوجانبه و افزایش اعتمادسازی میان طرفین از طریق استخراج مؤلفه‌های فرصت‌زا و چالش‌زا است.

پژوهش‌هایی که پیش‌تر در زبان فارسی راجع به کویت انجام پذیرفته، عمدتاً به جنگ خلیج فارس مربوط می‌شود. علاوه بر این، مقالاتی که در سال‌های اخیر نسبت به مسائل کویت به تحریر درآمده‌اند، صرفاً به یکی از جنبه‌های ژئوپلیتیک و یا اقتصادی نظیر منابع انرژی که در سیاست خارجی این کشور مؤثر هستند، تأکید کرده‌اند و از توجه هم‌زمان به سایر متغیرها خودداری نموده‌اند. همچنین، پژوهش‌هایی که درباره روابط خارجی کویت با سایر کشورها صورت گرفته عمدتاً به روابط این کشور با عراق و تحت تأثیر جنگ خلیج فارس بوده است. بنابراین، مقالات علمی که پیش‌تر در مورد کویت نوشته شده، به‌طور سنتی دربرگیرنده مسائلی نظیر جنگ خلیج فارس، روابط این کشور با عراق و مسائل ژئوپلیتیک و اقتصادی این کشور است. سنت‌شکنی این پژوهش از نظر توجه به متغیرهایی افزون بر ژئوپلیتیک و اقتصاد و همچنین تأکید بر روابط کویت با ایران قابل توجه است. همان‌طور که از عنوان این مقاله برمی‌آید، توجه هم‌زمان به چالش‌ها و فرصت‌ها سبب شده تا عناصری که موجب افزایش اعتماد متقابل، همکاری و تعاملات دوطرفه می‌شود استخراج شده و سپس متغیرهایی که موجب چالش در روابط تهران و کویت هستند کشف و مورد واکاوی قرار گیرند. عناصر فرصت‌زا در این تحقیق به همکاری در زمینه‌های رفع چالش‌های مشترک زیست‌محیطی، افزایش مراودات تجاری، همکاری‌های فرهنگی، دیدگاه‌های مشترک در برخی مسائل منطقه‌ای، تنگنای ژئوپلیتیک کویت و نقش آن در برقراری رابطه مسالمت‌آمیز با ایران و همچنین نقش ایران و کویت در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی مربوط می‌شوند. متغیرهای چالش‌برانگیز در روابط کویت و ایران به قراردادهای نظامی کویت با کشورهای غربی، وجود پایگاه‌های نظامی ایالات متحده آمریکا در کویت، نگرانی این کشور از تهدیدات ایران مبنی بر بستن تنگه هرمز و به خطر افتادن امنیت انتقال انرژی در خلیج فارس، سوءظن کویت نسبت به ایران در مسائلی مانند هسته‌های ایران و

کویت بر سر میدان نفتی آرش و همراهی کویت با عربستان سعودی در اکثر مسائل جهان عرب مانند کاهش روابط دیپلماتیک با ایران بعد از ماجرای سفارت عربستان در تهران و مشارکت در عملیات سپر عربی مرتبط می‌شود. بنابراین، ساختار پژوهش در ادامه با توجه به متغیرهایی که نام‌برده شد، شکل گرفته است.

عناصر فرصت‌زا

همکاری در زمینه رفع چالش‌های مشترک زیست‌محیطی: از منظر کارکردگرایانانه پژوهش‌های «دیوید میترا» حاکی از آن است که جوامع مدرن امروزی، مشکلات فنی فراوانی به وجود آورده‌اند که حل آن‌ها به تنهایی امکان‌پذیر نیست. این جبر کارکردی کشورها را ناگزیر به بهره‌گیری از متخصصان فنی غیرسیاسی کرده است. در واقع به باور میترا شکل‌گیری همگرایی محصول شدت یافتن پیچیدگی جوامع و زوال خودبستگی‌های دولت‌های ملی در رفع مشکلات به‌تنهایی است. به باور وی پیچیدگی‌های فرآیندهای اجتماعی موجب افزایش وظایف غیرسیاسی در جامعه و قوت گرفتن نقش متخصصان می‌شود. چنین امری همکاری‌های متخصصان ملی و فراملی را الزام‌آور می‌سازد (حاتمی نژاد و دیگران: ۱۳۹۲، ۲۳۴). چالش‌های زیست‌محیطی یکی از موضوعاتی است که همکاری کشورها را به دلیل گسترش دامنه آن برای کاهش یا حل این معضل می‌طلبد. از این رو، ایران و کویت با مشکلات زیست‌محیطی مشترکی در زمینه دریایی و خشکی مواجه هستند. حفظ محیط‌زیست خلیج فارس یکی از نگرانی‌های دو کشور به جهت اهمیت آن برای کشتیرانی، گردشگری و آبی‌پروری محسوب می‌شود. هم‌چنین، در سراسر خاک کویت و بخش‌های جنوبی ایران با مشکلاتی نظیر پدیده ریز گرد‌ها، خشک‌سالی و کمبود منابع آب آشامیدنی برمی‌خوریم. از این رو، دولت کویت در سال‌های اخیر اقدام به سرمایه‌گذاری برای رفع

چالش‌های زیست‌محیطی خود کرده است. در این راستا، بر اساس گزارش روزنامه کویتی «الانباء»، دولت کویت در سال ۲۰۱۶ اعلام کرد که سرمایه‌گذاری کلانی را در بخش محیط‌زیست باهدف حل معضل ریز گردها و همچنین افزایش گونه‌های گیاهی آغاز کرده است. علاوه بر این، کویت برای بهبود شرایط نامناسب محیط‌زیست خود در همان سال با سازمان ملل توافقنامه همکاری امضا کرد (ایرنا: ۱۳۹۵). این شواهد نشان‌دهنده درک کویت از خطرات آسیب‌های زیست‌محیطی است و به همین دلیل اقدام به سرمایه‌گذاری‌های گسترده و همکاری‌های بین‌المللی برای رفع مشکلات خود کرده است. از این رو، جمهوری اسلامی ایران و دولت کویت برای حل مسائل زیست‌محیطی خود می‌توانند همکاری‌هایی را در زمینه تبادل کارشناس، شناسایی علل مشکلات و انعقاد قرارداد در زمینه کاهش خطرات زیست‌محیطی و بهبود شرایط داشته باشند. در این راستا، ارجاع به کنوانسیون منطقه‌ای ۱۹۷۸ کویت برای همکاری درباره محافظت از محیط‌زیست دریایی خلیج فارس و دریای عمان که ایران و کویت نیز از امضاکنندگان آن هستند، می‌تواند در حصول همکاری‌های طرفین مؤثر واقع شود. از این رو، محیط‌زیست بستری را برای افزایش و بهبود روابط دوجانبه ایران و کویت فراهم می‌کند.

فرصت‌های اقتصادی: برخی پژوهشگران که عمدتاً در زمره لیبرالیسم به شمار می‌روند، درصد آزمون برقراری روابط تجاری باوجود اختلافات در حوزه‌های سیاسی و همچنین مطالعه اثرات جانبی همکاری اقتصادی بر ثبات و توسعه روابط بین کشورها هستند. آنان بر این معتقدند اختلافات سیاسی، مانعی حل نشدنی برای همکاری اقتصادی بین کشورها نیستند و حتی می‌تواند از اختلافات شدید سیاسی که منجر به جنگ و درگیری نظامی می‌شود نیز جلوگیری کند (شریف کاظمی: ۱۵۴، ۱۳۹۴). بنابراین، اقتصاد یکی از زمینه‌هایی است که می‌تواند در توسعه روابط کویت و ایران مؤثر باشد. لذا لازم

است متغیرهای اقتصادی که همکاری‌ها را سرعت می‌بخشد، شناسایی شوند:

الف) تجارت: جهانی‌شدن اقتصادها، آزادسازی‌های تجاری، همبستگی متقابل بین کشورها و همچنین کوچک‌تر شدن دنیا به علت پیشرفت‌های علمی و فناوری و آنچه به نام عصر انفجار اطلاعات و فناوری اطلاعات معروف است، از ویژگی‌های مهم عصر حاضر است. آزادسازی‌های تجاری در سطوح منطقه‌ای و دوجانبه میان کشورها همچنان ادامه دارد. این آزادسازی‌ها در سطح دوجانبه در قالب موافقت‌نامه‌های آزادسازی تجاری بین کشوری صورت می‌گیرد. این ترتیبات تجاری همگی بر این اصل استوارند که منافع مشارکت‌کنندگان را اعتلا بخشد. افزون بر این، تجارت آزاد سبب شکل‌گیری تولید در کشورها بر اساس مزیت نسبی آن‌ها می‌شود و تشویق، افزایش تولید و صادرات کالایی را دربرمی‌گیرد که با توجه به منافع موجود با هزینه کمتر تولید شده باشد. بنابراین، استفاده از منابع به‌صورت کارا تر مورد توجه قرار می‌گیرد و به تخصیص بهینه‌تر منابع نیز کمک می‌کند. همچنین، این مساله توان رقابتی کشورها را افزایش داده و افزایش سهم بازارهای خارجی را برای آن‌ها به همراه می‌آورد (رازینی و دیگران: ۱۳۹۴، ۱۶۳). با توجه به آنچه درباره تجارت میان کشورها در سطح دوجانبه گفته شد، جمهوری اسلامی ایران و دولت کویت نیز با تأکید بر اصل مزیت نسبی روابط اقتصادی خود را بر پایه صادرات و واردات کالاهای غیرنفتی شکل داده‌اند. بر اساس گزارش سازمان توسعه تجارت ایران درباره روابط تجاری دوجانبه جمهوری اسلامی ایران و کویت که در سال ۱۳۹۷ منتشر شد؛ میزان صادرات کالا از ایران به کویت طی سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۷ همواره نوسان داشته است. به‌طوری‌که کم‌ترین میزان صادرات در سال ۲۰۱۳ با حجم ۹۰ میلیون دلار و بیشترین آن در سال ۲۰۱۵ به ارزش ۲۶۱ میلیون دلار بوده است. میزان واردات از کویت نیز کم‌ترین آن در سال ۲۰۱۴ به ارزش ۲۴ میلیون دلار و بیشترین آن در سال ۲۰۰۸ با ارزش ۱۸۷ میلیون

دلار بوده است. بر اساس این گزارش، میزان واردات از کویت بسیار کمتر از میزان صادرات به این کشور است؛ به طوری که واردات از کویت طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۷ روندی نزولی داشته است. بر اساس گزارش مذکور، محصولات صادراتی ایران در ۴ ماهه نخست ۱۳۹۷ عمدتاً شامل سیمن‌های پودر شده، محصولات آهنی، مواد غذایی نباتی، علوفه حیوانات، کاه و پوست غلات، دام و حیوانات زنده و کف پوش بوده است. محصولات وارداتی از کویت نیز شامل بیل‌های مکانیکی، بدنه کامیون، کامیونت و کشنده‌ها، عدسی نامرئی، لوله و شیلنگ‌های پلیمری و کائوچوهای طبیعی است (همان). در این راستا، سید مصطفی موسوی نایب‌رئیس کمیسیون توسعه صادرات غیرنفتی اتاق بازرگانی ایران دی‌ماه ۱۳۹۸ در مصاحبه با خبرگزاری ایلنا از دو برابر شدن حجم صادرات ایران به کویت از سال ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ خبر داد و بیشترین صادرات ایران به این کشور را شامل مواد غذایی و مصالح ساختمانی دانست و بیشترین میزان واردات به ایران را ماشین‌آلات ذکر کرد. موسوی در این مصاحبه مدعی شده است که اگر توافق‌نامه سه‌جانبه‌ای بین ایران، عراق و کویت امضا شود تا کالاهای ترانزیت شده از آسیای میانه به مقصد کویت از طریق ایران و مرز شلمچه منتقل شود، حجم صادرات از ایران به کویت افزایش بیشتری خواهد یافت که البته نیاز به رایزنی و دیپلماسی اقتصادی دارد (عصر اقتصاد: ۱۳۹۸). افزون بر این، صادرات ماکیان و تخم‌مرغ و صادرات میوه نیز از ایران به کویت قابل توجه بوده است. صادرات مرغ و تخم‌مرغ مدتی از سوی دولت کویت ممنوع اعلام شده بود؛ ولی از پاییز ۱۳۹۸ این ممنوعیت لغو گردید و صادرات آن از سر گرفته شد (اقتصاد نیوز: ۱۳۹۸). همچنین، صادرات میوه از ایران به کویت تجارتی سودآور برای بازرگانان ایرانی به حساب می‌آید. شرایط آب و هوایی مناسب ایران و به تبع آن تولید میوه با هزینه‌های پایین در داخل کشور، داشتن مسافت دریایی کم با کویت و کاهش هزینه‌های حمل‌ونقل، و از همه مهم‌تر معافیت مالیاتی واردات میوه در کویت

در این مورد اثرگذار بوده است و از لحاظ ارز آوری نیز برای جمهوری اسلامی ایران اهمیت دارد (سامانه جامع حمل‌ونقل). در ادامه بررسی اهمیت تجارت در روابط دوجانبه ایران و کویت به تلاش‌های دولت کویت طی سال‌های اخیر برای افزایش مبادلات تجاری با ایران و عراق اشاره می‌کنیم. در این مورد، وزارت امور اقتصادی کویت در بهار ۲۰۱۷ در بیانیه‌ای اعلام کرد که ظرفیت‌های منطقه‌ای سرمایه‌گذاری در حوزه جغرافیایی سه کشور ایران، عراق و جزایر کویت از جمله «بویان» که در نزدیکی مرز مشترک با ایران و عراق قرار دارد، سالیانه ۲۲۰۰ میلیارد دلار است. همچنین، شیخ «ناصر صباح الاحمد جابر الصباح» فرزند امیر و وزیر دربار کویت اظهار داشت که کشورش از آمادگی کامل برخوردار است تا از راه همکاری با عراق و جمهوری اسلامی ایران برای تقویت و توسعه منطقه گام بردارد و از ظرفیت‌های موجود در این زمینه بهره‌مند شود. به گفته وی: «ایران و عراق دو کشور مهم برای کویت هستند و دولت کویت آمادگی دارد تا از راه تعامل و همکاری با تهران و بغداد، شرایط را برای احیای وضعیت اقتصادی و تجاری و ثبات در منطقه فراهم نماید» (شبکه خبر: ۱۳۹۶). در این راستا، به نقل از نشریه «الرای»، هیئت دولت کویت در سال ۲۰۱۷ راه‌اندازی منطقه آزاد تجاری در منطقه «صیبه» و در مرز با عراق را با تأکید بر اجرای طرح توسعه پنج بندر این کشور از جمله «بویان» و «مبارک الکبیر» مورد اشاره قرار داده است. هدف کویت از راه‌اندازی منطقه آزاد در مرز با عراق این است که به نقطه ترانزیت کالا میان عراق و کشورهای عربی حوزه خلیج فارس تبدیل شود و از عواید مالی موقعیت جغرافیایی خود استفاده کند (ایرنا: ۱۳۹۶). این اقدام می‌تواند زمینه را برای همکاری‌های تجاری و ترانزیتی سه کشور ایران، عراق و کویت فراهم کند. نزدیکی منطقه صیبه به بندرهای «بصره» و «ام القصر» در عراق و بندرهای جنوبی ایران از جمله خرمشهر و آبادان چشم‌انداز مثبتی برای افزایش مبادلات تجاری ایران و کویت است.

ب) موافقت‌نامه همکاری گمرکی جمهوری اسلامی ایران و دولت کویت که خردادماه ۱۳۹۳ در جریان سفر شیخ صباح الاحمد جابر الصباح امیر کویت به تهران به امضای سران دو کشور رسید، گام مهمی در جهت تلاش‌های ایران و کویت برای گسترش مناسبات اقتصادی قلمداد می‌شود. بر اساس این موافقت‌نامه، دو کشور متعهد شده‌اند که در زمینه‌های مختلف گمرکی به یکدیگر کمک فنی ارائه کنند. این کمک فنی بر اساس ماده ۳ توافقنامه شامل:

«۱- مبادله اطلاعات و تجربیات پیرامون راه‌های استفاده از تجهیزات فنی جدید در زمینه کنترل، ۲- فنون جدید مورد استفاده در زمینه ترخیص کالا که امور گمرکی را تسهیل می‌کند، ۳- ظرفیت‌سازی و آموزش مأموران گمرک، ۴- مبادله کارشناسان امور گمرکی، ۵- مبادله اطلاعات ویژه علمی و فنی مربوط به اجرای مؤثر قوانین گمرکی و ۶- مبادله اطلاعات آماری مربوط به تجارت خارجی می‌شود». افزون بر این، راه‌های حصول همکاری گمرک دو کشور در زمینه مبارزه با کالاهای قاچاق، تخلفات گمرکی و مقابله با تجارت غیرقانونی اسلحه و مواد مخدر در این موافقت‌نامه گنجانده شده است (آرشیو اسناد شورای نگهبان قانون اساسی). با اجرای این موافقت‌نامه، از یک‌سو همکاری میان گمرکات دو کشور در زمینه مبارزه با قاچاق افزایش می‌یابد و از سوی دیگر بر حجم مبادلات تجاری میان ایران و کویت افزوده خواهد شد که آمارهای سازمان توسعه تجارت ایران و اتاق بازرگانی ایران درباره مرادوات تجاری ایران و کویت این ادعا را در سال‌های پس از اجرای این موافقت‌نامه تأیید می‌کنند.

ج) یکی دیگر از جنبه‌های همکاری اقتصادی میان ایران و کویت، تبادل نیروی کار، صدور خدمات فنی و مهندسی و توسعه همکاری‌ها در زمینه آموزش‌های فنی و مهارتی است. در جریان دیدار علی ربیعی وزیر تعاون، کار و امور اجتماعی ایران در دولت یازدهم و «جمال محمد الدوسری»؛ رئیس وقت

سازمان عمومی نیروی کار کویت که دی‌ماه ۱۳۹۳ صورت گرفت، دو طرف صورت‌جلسه‌ای را مبنی بر همکاری‌های مشترک در زمینه اعزام نیروی کار آموزش‌دیده در حوزه‌های فنی، پزشکی و مهندسی از ایران به کویت به امضا رساندند و آمادگی خود را جهت گسترش تعاملات دوجانبه نسبت به ارتقاء روابط و همکاری‌های دو کشور و تأکید بر اجرای «موافقت‌نامه کار و گسترش نیروی کارگری میان دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت کویت» منعقدشده در تاریخ ۲۲ ژانویه ۲۰۰۱ به‌منظور تحکیم مناسبات دوستانه اعلام کردند. علاوه بر این، وزیر کار ایران و رئیس سازمان عمومی نیروی کار کویت بر توسعه همکاری‌های دو کشور در زمینه صدور خدمات فنی و مهندسی و اعزام نیروی کار متخصص به توافق رسیدند. همکاری در زمینه آموزش‌های فنی و مهارتی، تربیت و اعزام مربی برای مراکز آموزش‌های فنی و مهارتی مشترک و تبادل تجربیات و همکاری دوجانبه در زمینه بازرسی کار، ایمنی و بهداشت کار و آموزش‌های مربوطه از دیگر موارد توافق شده در این صورت‌جلسه به شمار می‌رود (گزارش مرکز روابط عمومی و اطلاع‌رسانی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی جمهوری اسلامی ایران: ۱۳۹۳).

تأکید بر دیدگاه‌های مشترک در مسائل منطقه‌ای: جمهوری اسلامی ایران و دولت کویت اگرچه در برخی مسائل منطقه‌ای نظیر بحران سوریه با یکدیگر اختلاف‌نظر دارند، اما توجه به نقاط مشترک آن‌ها در مشکلات و بحران‌های منطقه‌ای می‌تواند زمینه‌ساز حصول همکاری‌های سیاسی میان طرفین را فراهم آورد. یکی از موضوعاتی که در این باره حائز اهمیت است، توجه هر دو کشور به «مساله فلسطین» است. از یک‌سو، جمهوری اسلامی ایران بر اساس اصل یک‌صد و پنجاه و دوم قانون اساسی خود مبنی بر «دفاع از حقوق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر» تأکید کرده و از این‌رو، حمایت از مردم فلسطین در برابر رژیم اسرائیل را در زمره اهداف سیاست خارجی خود

قلمداد می‌کند. از سوی دیگر، دولت کویت نیز همواره حمایت از مردم فلسطین و عدم عادی‌سازی روابط با اسرائیل را در زمره الگوی رفتاری سیاست خارجی خود پیش برده است. در این مورد، «عبدالله المعتوق» مشاور امیر کویت در حاشیه نمایشگاه «میراث مردم فلسطین» که سال ۲۰۱۷ در کویت برگزار شد، در حمایت از فلسطین اظهار داشت: «کویت خواستار بازگشت تمامی آوارگان فلسطینی به خانه و کاشانه خود است و امروزه موضوع فلسطینی‌ها به‌عنوان مهم‌ترین اولویت کشورهای عربی و مسلمان تبدیل شده و این راهبرد تا زمان احقاق حقوق ملت فلسطین ادامه خواهد یافت. مردم فلسطین امروزه با نقض مکرر قوانین و عرف بین‌المللی از سوی اسرائیل مواجه هستند و رژیم اسرائیل به کوچک‌ترین معیارهای حقوق بشری در این زمینه نیز پایبند نیست. لذا کشورهای عربی و اسلامی باید به مقابله با این مسائل بپردازند» (جام جم آنلاین: ۱۳۹۶). در این راستا، دولت کویت اکتبر ۲۰۱۹ برای نخستین بار به فلسطین سفیر اعزام نمود و «عزیز الدیحانی» را به‌عنوان سفیر خود به «محمود عباس»؛ رئیس‌تشیکیلات خودگردان فلسطین معرفی کرد و «الدیحانی» در نخستین مأموریت خود از علاقه‌مندی کویت برای حمایت از آرمان فلسطین در تمامی محافل منطقه‌ای و بین‌المللی سخن گفت. (ایسنا: ۱۳۹۸) همچنین، دولت کویت از آشتی ملی میان جنبش‌های فتح به ریاست محمود عباس و جنبش حماس که نزدیک به جمهوری اسلامی ایران است استقبال کرد و وزارت امور خارجه کویت این توافق را دستاوردی تاریخی و گامی مهم در جهت پایان اختلافات داخلی فلسطین دانست (مرکز اطلاع‌رسانی فلسطین: ۱۳۹۶). افزون بر این، کویت طی سال‌های اخیر از عادی‌سازی روابط با اسرائیل خودداری ورزیده است. عدم حضور دولت کویت در نشست ۲۰۱۹ منامه که باهدف عادی‌سازی روابط اعراب و اسرائیل برگزار شده بود، بیانگر این مساله است. «خالد جارالله»؛ معاون وزیر امور خارجه کویت در تشریح دلایل شرکت نکردن این کشور در نشست منامه به خبرگزاری رسمی کویت گفته بود: «تا وقتی که

حقوق اساسی ملت فلسطین که پاسخگوی مطالبات و دغدغه‌های آن باشد، محقق نشود کویت با هرگونه عادی‌سازی روابط با اسرائیل مخالف است. کویت موضع ثابتی در مورد آرمان ملت فلسطین دارد و آن حمایت از تشکیلات خودگردان و مردم فلسطین برای تحقق مطالبات قانونی آنان است» (باشگاه خبرنگاران جوان: ۱۳۹۸). با توجه به آنچه گفته شد، مواضع مشترک جمهوری اسلامی ایران و دولت کویت مبنی بر حمایت از مردم فلسطین در برابر رژیم اسرائیل می‌تواند زمینه مساعدی برای همکاری‌های سیاسی ایران و کویت را فراهم آورد که حضور «جاسم بن محمد الخرافی» رئیس فقید مجلس کویت در پنجمین کنفرانس بین‌المللی حمایت از انتفاضه فلسطین که سال ۱۳۹۰ در تهران برگزار شد از نمونه‌های آن است.

دیپلماسی فرهنگی ایران و کویت: در سال‌های نیمه دوم قرن بیستم رویکردهای نسبتاً جدیدی در دیپلماسی مطرح شد که توجه و تأکید بیشتر بر راهکارها و ابزارهای فرهنگی را به مسئولان و طراحان سیاست خارجی توصیه می‌کرد. دیپلماسی فرهنگی روایت داستان یک تمدن برای صاحبان سایر تمدن‌ها با استفاده از ابزارهایی از جنس همان تمدن است. به عبارت دیگر، دیپلماسی فرهنگی آنگاه معنا و مفهوم واقعی خود را پیدا می‌کند که کشوری برای انتقال غنای نهفته در فرهنگ و تمدن خود با استفاده از سازوکارها و ابزارهایی از همان جنس به معرفی و انتقال آن به سایر ملل می‌پردازد و آن را در سیاست خارجی خود لحاظ کند (حسن‌خانی: ۱۳۸۴، ۱۳۷). جمهوری اسلامی ایران و دولت کویت به دلیل اشتراکات فرهنگی زمینه مساعدی برای همکاری در زمینه‌های دانشگاهی، رسانه‌ای، مطبوعاتی، هنری، نمایشگاهی و قرآنی دارند. اگرچه دولت کویت دفتر رایزنی فرهنگی ایران در کویت را تابستان ۱۳۹۶ به اتهام همکاری با «هسته عبدلی» تعطیل کرد (ایسنا: ۱۳۹۶) ولی نمی‌توان منکر بسترهای فرهنگی ایران و کویت شد. در این باره، شیخ «سلمان

حمود الصباح؛ وزیر اطلاع‌رسانی و رئیس فرهنگ، هنر و ادب کویت تابستان ۱۳۹۳ در دیدار با «علیرضا عنایتی»؛ سفیر سابق ایران در کویت به نقش فرهنگ در مناسبات دو کشور تأکید کرد و اظهار داشت: «روابط فرهنگی و رسانه‌ای دو کشور به‌خوبی پیش می‌رود و باید سعی کنیم نمایندگان مطبوعات میان دو کشور رفت‌وآمد کنند و مستقیماً از رویدادهای واقعی مطلع شوند. تاکنون چندین هیئت مطبوعاتی کویتی از شهرهای ایران دیدن کرده‌اند و همچنان شاهد اثرات مثبت آن در جامعه کویت هستیم» (خبرگزاری ایکننا: ۱۳۹۳). پیش‌تر نیز شیخ «جابر المبارک»؛ نخست‌وزیر کویت در دیدار با «سید محمد حسینی»؛ وزیر اسبق فرهنگ و ارشاد اسلامی ایران در فروردین ۱۳۹۲ ضمن تأکید بر تقویت روابط فرهنگی میان دو کشور گفت: «از هر اقدامی که موجب نزدیکی و ارتباط عمیق‌تر با کشور همسایه ایران شود، حمایت می‌کنیم. پیوندهای عمیق فرهنگی میان دو کشور وجود دارد که از آن جمله می‌توان به همسایگی، دین مشترک، اخلاق، تربیت و آموزه‌های مشترک اشاره کرد. ایران دارای فرهنگ، تمدن و تجارب کهن و ارزشمندی است و ما نیازمند بهره‌گیری از این تجربیات در همه زمینه‌ها هستیم» (تسنیم: ۱۳۹۲). علاوه بر این، حسینی وزیر اسبق فرهنگ و ارشاد جمهوری اسلامی ایران در دیدار با سلمان الصباح وزیر اطلاع‌رسانی کویت ضمن اشاره به استقبال مردم کویت از برنامه‌های ارکستر ملی ایران در این کشور به همکاری در زمینه‌های تولید و ساخت آثار سینمایی، هنری و فعالیت‌های رسانه‌ای مشترک میان دو کشور تأکید کرد (همان). فعالیت‌های رسانه‌ای میان ایران و کویت یکی دیگر از بسترهایی است که می‌تواند منجر به افزایش همکاری‌های فرهنگی شود. «محمد ایرانی»؛ سفیر ایران در کویت ضمن بازدید از دفتر روزنامه «النهار» و دیدار با سردبیر این روزنامه در پاییز ۱۳۹۸ به بررسی راهکارهای گسترش همکاری رسانه‌ای بین ایران و کویت و انتشار مرتب مهم‌ترین خبرهای هنری، فرهنگی، ورزشی و تحولات سیاسی ایران در روزنامه این روزنامه کویتی پرداخت. «بوخمسین»

سردبیر روزنامه النهار در این دیدار ضمن تأکید بر ضرورت تقویت همکاری مطبوعاتی ایران و کویت به اشتراکات فرهنگی میان دو کشور اشاره کرد و گفت: «شیخ صباح الاحمد؛ امیر کویت تأکید کرده است که تسهیلات لازم برای زوار اربعین فراهم شود. امیر کویت و سایر امیران سابق کویت در سال جاری (۱۳۹۸) نیز در مراسم عاشورای حسینی شرکت و نذورات خود را به حسینیه‌ها ارسال کردند و بر برگزاری این مراسم طبق معمول سنوات گذشته تأکید داشتند» (خبربان: ۱۳۹۸). اشاره سردبیر النهار به برگزاری مراسم عاشورا در کویت، به جمعیت قابل توجه شیعه در این کشور نیز ارتباط دارد که حدود ۳۰ درصد جمعیت کویت را شامل می‌شوند که عمدتاً از خاندان صباح حمایت می‌کنند و درصد قابل توجهی از نمایندگان مجلس کویت را تشکیل می‌دهند. شیعیان کویت ارتباط مستمری با ایران دارند، به طوری که در سال ۱۳۸۸ حدود ۵۰ هزار نفر از شهروندان کویت که اکثراً از شیعیان بودند به شهرهای سیاحتی و زیارتی ایران سفر کرده‌اند. فعالیت‌های مشترک نمایشگاهی از دیگر جنبه‌های همکاری فرهنگی میان جمهوری اسلامی ایران و دولت کویت است. کویت در فروردین ۱۳۹۲ نمایشگاهی با عنوان «شگفتی‌های هنر مشرق زمین کهن» با دعوت از ایران، افغانستان، یونان و عراق برگزار کرد. در این نمایشگاه، یک «آتشدان» تاریخی کشورمان متعلق به دوره ایلام نو (هزاره اول پیش از میلاد) که با تشریفات ویژه‌ای به کویت منتقل شده بود، در معرض دید بازدیدکنندگان قرار گرفت و تعدادی از کارشناسان موزه ملی ایران و باستان‌شناسان کشورمان در این نمایشگاه شرکت کردند (گزارش اداره کل روابط عمومی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی: ۱۳۹۲). همچنین، در نمایشگاهی که آبان ماه ۱۳۹۸ به مناسبت روز ملل در دانشگاه فناوری کویت برگزار شد، و جمهوری اسلامی ایران ضمن شرکت در این نمایشگاه، محصولات نظیر صنایع دستی، آلبوم‌های معرفی جاذبه‌های گردشگری، اماکن تاریخی شهرهای باستانی و تصاویری از فرش‌های دستباف ایرانی را معرض دید

بازدیدکنندگان قرارداد (همان: ۱۳۹۸). بنابراین، فعالیت‌های نمایشگاهی می‌تواند بستر مناسبی را برای آشنایی مردم کویت با فرهنگ، ادبیات، تاریخ و هنر ایران فراهم نماید و در جذب گردشگر به کشورمان اثرگذار باشد. یکی دیگر از زمینه‌های مؤثر در روابط فرهنگی ایران و کویت، فعالیت‌های مشترک دانشگاهی است. در این مورد، دکتر «حیات ناصر الحجی» رئیس دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه کویت ضمن تقدیر از فعالیت‌های فرهنگی سفارت ایران در این کشور در پاییز ۱۳۹۴ طی سخنانی بر اهمیت گسترش روابط و پیوندهای فرهنگی میان کشورها تأکید کرد و گفت: «دیپلماسی فرهنگی و عمومی یکی از اهداف دانشگاه کویت است و همواره بر اهمیت تفاهم و گفتگوی فرهنگ‌ها و تمدن‌های انسانی تأکید کرده‌ایم». از جمله همکاری‌های دانشگاهی میان ایران و کویت می‌توان به اعزام چندین گروه از استادان، اندیشمندان و روزنامه‌نگاران کویتی به ایران توسط سفارت جمهوری اسلامی ایران در کویت و دیدار روسا و استادان دانشگاه کویت از دانشگاه‌های فردوسی مشهد، اصفهان، شیراز و تهران و امضای ۶ توافقنامه همکاری فرهنگی در زمینه مبادله استاد و دانشجو اشاره کرد. دانشگاه کویت نیز در راستای همین توافقنامه‌ها پذیرای ۳۰ دانشجو از دانشگاه‌های مختلف ایران جهت گذراندن دوره دانش‌افزایی زبان عربی بوده است (ایرنا: آذر ۱۳۹۴).

۵- نقش میانجی کویت در بحران‌های منطقه‌ای: بررسی رفتار سیاست خارجی کویت طی سال‌های اخیر به‌ویژه در دوران حکومت شیخ صباح الاحمد جابر الصباح نشان می‌دهد که کویت تمایل دارد مشارکت فعالی در بحران‌های منطقه‌ای در نقش میانجی ایفا نماید. میانجی‌گری امیر کویت در حل اختلافات ابوظبی و مسقط در سال ۲۰۱۱ بر سر کشف شبکه جاسوسی امارات در خاک عمان از تلاش‌های کویت در حل و فصل اختلافات میان کشورهای منطقه به

شمار می‌رود (فارس: ۱۳۸۹). علاوه بر این، تلاش کویت برای حل اختلافات قطر با چهار کشور عربستان سعودی، مصر، امارات و بحرین و میزبانی از گروه‌های یمنی برای پایان دادن به بحران یمن از دیگر اقدامات کویت در راستای نقش فعال این کشور در بحران‌های منطقه‌ای تلقی می‌شود. در اختلافات میان ایران و عربستان به‌ویژه بعد از ماجرای سفارت عربستان در تهران که منجر به قطع روابط دیپلماتیک دو کشور شد، دولت کویت نقش واسطه‌ای را در انتقال پیام میان طرفین ایفا نموده است و سعی کرده نقش میانجی را در روابط تنش آلود تهران و ریاض انجام دهد. در همین حال، به گفته معاون وزیر امور خارجه کویت، این کشور پیام جمهوری اسلامی ایران درباره ابتکار صلح هرمز در منطقه خلیج فارس که سپتامبر ۲۰۱۹ از سوی حسن روحانی رئیس‌جمهوری اسلامی ایران مطرح شد را به عربستان سعودی و بحرین منتقل کرده است (ایرنا: آبان ۱۳۹۸).

افزون بر این، محمدجواد ظریف وزیر امور خارجه ایران در سفری که تابستان ۱۳۹۸ به سوئد داشت، از نقش واسطه‌ای کویت میان ایران و عربستان صحبت کرد و گفت: «زمانی که در کویت بودم به کویتهای گفتیم اگر همین فردا عربستان آمادگی داشته باشد گفت‌وگو را با ما شروع کند، حاضریم» (تسنیم: مرداد ۱۳۹۸). این گفته ظریف بیانگر مسئولیتی است که کویت برای انتقال پیام میان ایران و عربستان عهده‌دار شده است و رفت‌وآمدهای دیپلماتیک مقامات وزارت امور خارجه ایران به کویت در سال ۱۳۹۸ نیز صحت این ادعا را تأیید می‌کند. نقش میانجی کویت در اختلافات میان ایران و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس نیز برجسته بوده است. «صبح‌الخلد الحمد الصباح»؛ وزیر امور خارجه کویت در ژانویه ۲۰۱۷ همراه با نامه‌ای از سوی امیر کویت درباره لزوم بهبود روابط با شش کشور شورای همکاری خلیج فارس به تهران رفت. «خالد بن جارالله»؛ معاون وزیر امور خارجه این کشور در توضیح این نامه گفته بود: «پیام و محتوای آن، بر ایجاد پایه‌های گفت‌وگو بر

مبنای خودداری از مداخله در مسائل کشورهای خلیج و احترام به حق مالکیت اعضای شورای همکاری و تمام مواد شورای امنیت سازمان ملل متحد، متمرکز بود. این یک گشایش در روابط دوجانبه میان کشورهای خلیج و ایران خواهد بود» (المانی‌تور: ۱۳۹۵). با توجه به نقش میانجی گرایانه کویت در کاهش اختلافات کشورهای منطقه، می‌توان از ظرفیت دیپلماسی این کشور برای کاهش تنش‌ها میان ایران با عربستان و بحرین سخن گفت.

متغیرهای چالش برانگیز

همکاری‌های نظامی کویت با آمریکا: این همکاری‌ها شامل استقرار پایگاه‌های نظامی و برگزاری مانورهای مشترک آمریکا در خاک کویت و خرید تسلیحات نظامی کویت از آمریکا می‌شود. حضور نظامی آمریکا در منطقه از نظر جمهوری اسلامی ایران تهدیدی برای امنیت خود تلقی می‌شود و این موضوع پس از ترور سردار قاسم سلیمانی فرمانده نیروی قدس سپاه پاسداران توسط نیروهای هوایی آمریکا در بغداد موجب حساسیت بیشتر ایران شده است. ارتش ایالات متحده دارای شش پایگاه در کویت است که مهم‌ترین آن‌ها پایگاه هوایی «علی السالم»، پایگاه هوایی «احمد الجابر» و پایگاه دریایی «میناء الاحمدی» هستند که در فاصله کمتر از ۱۵۰ کیلومتری مرز ایران قرار دارند و در جریان جنگ سال ۲۰۰۳ آمریکا علیه عراق از یک نقش محوری در حمله و پشتیبانی نیروهای ارتش آمریکا برخوردار بودند (خبرگزاری فارس: ۱۳۹۶). علاوه بر این، آمریکا قصد دارد تا سال ۲۰۲۳ پایگاه نظامی جدیدی را که وبگاه «میلیتاری تایمز» از آن به‌عنوان بزرگ‌ترین بخش حمل‌ونقل نظامی در غرب آسیا یاد کرده است، راه‌اندازی کند. مقام‌های نیروی هوایی آمریکا در این زمینه گفته‌اند که این پایگاه هوایی جدید برای امور لجستیک آمریکا و متحدانش در غرب آسیا نقش حیاتی دارد و بسان دروازه جدید مقر فرماندهی آمریکا عمل خواهد کرد (العالم: ۱۳۹۷). همچنین، ارتش آمریکا در

ژانویه ۲۰۱۹ مانور نظامی را در شمال غرب کویت و ۶۰ کیلومتری مرز عراق انجام داد که منابع کویتی از مشارکت بیش از ۲۵ هزار نظامی آمریکایی در این رزمایش نظامی خبر دادند. خریدها و قراردادهای تسلیحاتی نیز بخش دیگری از همکاری‌های نظامی کویت و آمریکا را شامل می‌شود و اخیراً در سال ۲۰۱۷ دو کشور قرارداد همکاری نظامی را به ارزش ۳۱۹ میلیون دلار با یکدیگر در زمینه تجهیزات نظامی و ارائه خدمات لجستیکی به امضا رساندند. بنا به گفته مقامات کویتی مهم‌ترین هدف از خرید این تجهیزات بالا بردن ضریب امنیت در فرودگاه کویت و به‌کارگیری سلاح‌های جدید در پایگاه هوایی مبارک است و وزارت دفاع کویت از مذاکره با واشنگتن برای خرید ۲۸ فروند جنگنده اف ۱۸ در راستای تقویت همکاری‌های نظامی دو جانبه خبر داد (ایرنا؛ فروردین ۱۳۹۶).

اختلاف بر سر میدان نفتی آرش: این میدان که به میدان «الدوره» نیز شناخته می‌شود در آب‌های خلیج فارس قرار گرفته و بین سه کشور ایران، عربستان و کویت مشترک است و مورد اختلاف هر سه کشور است و در سال ۱۹۶۷ کشف شد؛ اما بهره‌برداری و توسعه آن به دلیل اختلافات سیاسی میان سه کشور روند کندی داشته است. در این زمینه، «سعید حافظی‌نیا»؛ مدیرعامل وقت شرکت نفت فلات قاره ایران در اسفند ۱۳۹۳ در مصاحبه‌ای دلیل اصلی توقف میدان آرش را اختلافات سیاسی دانست و شرکت ملی نفت نیز با صدور اطلاعیه‌ای اعلام کرد که در میدان مشترک آرش علیرغم اتمام ساخت جکت سر چاهی و آمادگی این شرکت جهت آغاز عملیات نصب و استقرار دکل حفاری جهت توسعه میدان، به دلیل مشکلات مرزی در حال حاضر منتظر تصمیم‌گیری مراجع ذیصلاح جهت تعیین تکلیف است (ایرنا؛ اسفند ۱۳۹۳). پیش از آن نیز «محمود زیرکچیان» مدیرعامل سابق شرکت نفت فلات قاره ایران از آمادگی ایران برای همکاری با کویت در این میدان مشترک جهت

افزایش حداکثری منافع ملی دو طرف و تعمیق روابط منطقه‌ای، سیاسی و اجتماعی بین دو کشور خبر داده بود (فارس: ۱۳۹۱). در عین حال، کویت که ادعای مالکیت صددرصدی بر این میدان را دارد، با تهدید ایران به شکایت در مراجع بین‌المللی، ایران را از هرگونه فعالیت تا زمان حصول نتیجه در تعیین مرز آبی نهی کرد و ایران نیز فعالیت‌های اکتشافی و توسعه‌ای خود بر روی میدان آرش را متوقف نمود. با این وجود، درحالی‌که ایران هنوز پرونده این میدان را برای مشارکت با کویت باز نگه‌داشته بود، عربستان و کویت با تشکیل شرکت مشترک (KJO) سهم برداشت از این میدان را به صورت ۵۰ درصد عربستان و ۵۰ درصد کویت بین خود تقسیم کردند و هیچ سهمی را برای ایران قائل نشدند (تسنیم: ۱۳۹۵).

سو ظن کویت نسبت به ایران و اتهام حمایت از فعالیت‌های تروریستی: این مساله طی سال‌های اخیر بر روابط کویت و تهران اثرگذار بوده است. به‌نحوی که دولت کویت در سال ۲۰۱۷ اقدام به اخراج پانزده دیپلمات ایرانی و تعطیلی دفاتر وابسته نظامی و رایزنی فرهنگی ایران در کویت به اتهام جاسوسی و ارتباط با هسته عبدلی کرد. در این مورد، دادگاهی در کویت در سال ۲۰۱۶ گروهی متشکل از یک ایرانی و چند کویتی موسوم به «هسته عبدلی» را متهم به «جاسوسی» برای ایران و ارسال اطلاعات برای حزب‌الله لبنان کرد. به گفته منابع کویتی، از این افراد که در سال ۲۰۱۵ دستگیر شده بودند، اسلحه و مهمات نیز کشف شد (دویچه وله: ۲۰۱۷). پس‌از این اقدام کویت، وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران ضمن احضار کاردار سفارت دولت کویت این اتهامات را رد کرد (فارس: ۱۳۹۶). پیش از اقدام کویت به اخراج دیپلمات‌های ایرانی نیز علیرضا عنایتی سفیر سابق ایران در این کشور در گفت‌وگو با روزنامه الرای ضمن اشاره به ضرورت توسعه روابط دوجانبه ایران و کویت، اتهام همکاری با هسته عبدلی را رد کرده و گفته بود: «ارتباط عاملان این

پرونده با ایران غیرمنطقی و نادرست است و ما برای امیر کویت و دولت این کشور احترام خاصی قائلیم و بر این باوریم که یک جریان ویرانگر و مخرب در راستای تخریب روابط دوجانبه تلاش می‌کند و ایران هرگز درصدد متزلزل کردن نظامی که آن را جزو برترین نظام‌های منطقه می‌داند بر نمی‌آید؛ ما همواره از دوراندیشی امیر کویت قدردانی کرده‌ایم» (ایرنا: آبان ۱۳۹۴). با این وجود، به نظر می‌رسد ایران و کویت نیازمند گفت‌وگو باهدف برطرف کردن سوءتفاهم‌ها و رسیدن به یک مفهوم بین‌الذنهانی و درک جدیدی از نیازها و تهدیدات امنیتی خود هستند تا این چالش را برطرف کنند و در راستای اعتمادسازی گام بردارند. علاوه بر متغیرهایی که نام برده شد، عوامل دیگری نیز در روابط کویت و ایران تأثیرگذار هستند. از جمله اهمیت تنگه هرمز به دلیل نقش این آبراه بین‌المللی در انتقال انرژی و نیاز کویت به امنیت آن برای صادرات نفت خود که موجب حساسیت این کشور نسبت به تهدیدات مقامات ایران مبنی بر بستن تنگه هرمز شده و خالد الجارالله، معاون وزیر خارجه کویت گفته است که این کشور به بسته شدن تنگه هرمز و تهدیدها در این خصوص با نگرانی نگاه می‌کند. اگرچه محمدجواد ظریف وزیر امور خارجه ایران اعلام کرده است که ایران از گذشته تنگه هرمز و خلیج فارس را باز نگه‌داشته و در آینده نیز چنین خواهد کرد اما اگر آمریکا بخواهد وارد تنگه هرمز شود، باید با کسانی که از این تنگه حفاظت می‌کنند، یعنی سپاه پاسداران صحبت کند. هم‌چنین، سرلشکر محمدحسین باقری رئیس ستاد کل نیروهای مسلح ایران نیز در این زمینه گفته است: «ما قصد بستن تنگه هرمز را نداریم؛ مگر اینکه دشمنی دشمنان به حدی برسد که چاره‌ای جز آن نباشد.» (اسپوتنیک: ۲۰۱۹). یکی دیگر از عوامل تأثیرگذار در روابط کویت و ایران، نقش عربستان در شورای همکاری خلیج فارس و اتحادیه عرب است که تعطیلی سفارت و فراخوانده شدن سفرای برخی کشورهای عربی از تهران پس از ماجرای سفارت عربستان در تهران نمونه‌ای از آن است. دولت کویت نیز در این راستا سفیر خود را از

تهران فراخواند و سطح روابط دیپلماتیک خود با ایران را به صورت یک طرفه از سفیر به کاردار کاهش داد. همچنین، عربستان سعی کرده است کویت را به قطع روابط سیاسی با ایران ترغیب کند ولی کویت علی‌رغم حفظ رابطه مسالمت‌آمیز با عربستان تمایل دارد روابط خود را با جمهوری اسلامی ایران به دلایل ژئوپلیتیک، سیاسی و اقتصادی حفظ نماید.

نتیجه‌گیری

با بررسی متغیرهای تأثیرگذار در روابط دوجانبه ایران و کویت این نتیجه حاصل می‌شود که دو طرف ظرفیت‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و زیست‌محیطی متعددی برای همکاری دارند که برخی از این همکاری‌ها از گذشته آغاز شده و تا امروز ادامه دارد اما لازم است، ارتقا پیدا کند. بیشترین نوع همکاری میان ایران و کویت در زمینه اقتصاد و تجارت کالاهای موردنیاز دو طرف بوده و حجم مبادلات اقتصادی پس از توافقنامه گمرکی سال ۱۳۹۳ افزایش یافته است. افزون بر این، ایران و کویت با همکاری عراق می‌توانند مبادلات تجاری خود را از راه زمینی گسترش دهند و بسترهای لازم برای ترانزیت زمینی کالا از ایران و آسیای مرکزی به کویت را فراهم نمایند که از لحاظ اقتصادی برای هر دو کشور ارزشمند خواهد بود. ایران و کویت در عرصه‌های فرهنگی زمینه‌های مناسبی در تبادلات دانشگاهی، برگزاری برنامه‌های مشترک نمایشگاهی و گسترش همکاری‌های مطبوعاتی و رسانه‌ای دارند و گسترش این نوع فعالیت‌ها می‌تواند فرصت‌های بیشتری برای ارتقای روابط دوجانبه فراهم آورد. علاوه بر این، همکاری‌های زیست‌محیطی باهدف مقابله با آسیب‌های مشترک محیط زیستی مانند پدیده گردوغبار و تأکید بر دیدگاه‌های مشترک سیاسی در مسائل منطقه‌ای به‌ویژه در مساله حمایت از فلسطین موجب نزدیکی روابط تهران و کویت خواهد شد. همان‌طور که در این پژوهش گفته شد، این نوع همکاری‌ها طی سال‌های اخیر میان ایران و کویت

برقرار بوده ولی ارتقای سطح همکاری‌ها می‌تواند در گسترش روابط دوجانبه علی‌رغم برخی اختلافات مؤثر واقع شود. چالش‌های روابط ایران و کویت عمدتاً ناشی از حضور گسترده ارتش ایالات متحده آمریکا در خاک کویت و همکاری‌های نظامی این دو کشور که تهدیدی برای امنیت جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌رود و همچنین اختلافات ایران و کویت بر سر میدان نفتی آرش از یک‌سو و سوزن‌های دولت کویت نسبت به ایران در خصوص همکاری با گروه‌های تروریستی از سوی دیگر است. کما اینکه عضویت کویت در شورای همکاری خلیج فارس و اتحادیه عرب و هم‌جواری با عربستان سبب شده گاهی تصمیماتی بگیرد که در مخالفت با ایران باشد. با این وجود، کویت به حفظ رابطه مسالمت‌آمیز با جمهوری اسلامی ایران در عین رابطه برادری با عربستان سعودی تمایل دارد و از این‌رو، سطح روابط ایران با عربستان و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس نیز در روابط دوجانبه دولت کویت با جمهوری اسلامی ایران اثرگذار است.

منابع

فارسی

حاتمی نژاد، حسین و دیگران (۱۳۹۲). نقش محیط‌زیست در همگرایی‌های منطقه‌ای با تأکید بر توریسم (مطالعه موردی: خلیج فارس)، همایش ملی خلیج فارس، جهاد دانشگاهی، ۱۳۹۲

حسن‌خانی، محمد (۱۳۸۹)، دیپلماسی فرهنگی و جایگاه آن در سیاست خارجی کشورها، دوفصلنامه دانش سیاسی، دوره اول، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۸۴، ص ۱۴۸-۱۳۵-

جعفری ولدانی، اصغر (۱۳۸۹). نقش تنگناهای ژئوپلیتیکی عراق در اشغال کویت، ژئوپلیتیک، سال ششم، شماره سوم، پاییز ۱۳۸۹، ص ۶۹-۴۵

رازینی، علی و دیگران (۱۳۹۴). بررسی پتانسیل تجاری میان ایران و کشورهای منتخب در منطقه (ترکیه، سوریه، بحرین، عمان، قطر، کویت، عربستان سعودی و امارات متحده عربی) با استفاده از مدل جاذبه، پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۷۷، زمستان ۱۳۹۴، ص ۱۶۷-۱۴۷

شریف کاظمی، کاظم (۱۳۹۴)، نسبت همکاری اقتصادی بین کشورها با صلح و امنیت، سیاست خارجی، دوره ۲۹، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۴، ص ۱۷۰-۱۴۷

ب) سایت

<https://fa.alalamtv.net/news/3669641/> , 1397/04/23
<https://www.al-monitor.com/pulse/fa/originals/2017/01/iran-gcc-saudi-tension-kuwait-dialogue-initiative-visit.html>,
1395/11/11
<https://www.asre-eghtesad.com/tolid/66288> , 1398/10/24
<https://amp.dw.com/fa-ir/a-39775366> , 2017/07/20
<https://www.eghtesadnews.com/67/313764> , 1398/09/06
<https://www.farsnews.com/amp/8912130340> , 1389/12/13
<https://www.farsnews.com/amp/13910428001182> ,
1391/04/28
<https://www.farsnews.com/amp/13960429000921> ,
1396/04/29

شناسایی فرصت‌ها و چالش‌ها در روابط دو... ۹۷

<https://www.farsnews.com/news/13960501001812/> ,
1396/05/02
<https://www.icana.ir/Fa/Newsamp/179139> , 1390/07/10
<https://iqna.ir/fa/news/1436888/> , 1393/05/16
<https://www.irna.ir/news/81525713/> , 1393/12/11
<https://www.irna.ir/news/81813998/> , 1394/08/05
<https://www.irna.ir/news/81873487/> , 1394/09/19
<https://www.irna.ir/news/82325199/> , 1395/09/07
<https://www.irna.ir/news/82484890/> , 1396/01/18
<https://www.irna.ir/news/82564103/> , 1396/03/23
<https://www.irna.ir/news/83544191/> , 1398/09/15
<https://www.isna.ir/amp/98100100265/> , 1398/10/01
<http://jamejamonline.ir/online/2786810456473486933> ,
1396/01/10
<https://khabarban.com/a/25318292> , 1398/07/10
https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/165.htm
<http://sahebkhavar.ir/news/19284219/> , 1396/02/18
<https://ir.sputniknews.com/amp/world/201904294700121/> ,
2019/04/29
<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1392/01/18/38724/> ,
1392/01/18
<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1118556/amp> ,
1395/04/11
<https://www.tasnimnews.com/fa/news/2079506> , 1395/05/29
<https://www.yjc.ir/fa/amp/news/6982726> , 1398/04/07
سامانه جامع شورای نگهبان درباره قانون موافقت نامه گمرکی ایران و کویت:

<http://nazarat.shora-rc.ir/Forms/frmMatn.aspx?id00=qRr/7SvsjT8=&TN=17tLhyhY0obj0SooAFUE3mxNvtpCLep2dxbPdNDkZ5RA=&MN=csaqpt/F9Oo=&id=dtteQjCDyDY=&tablename02=17tLyhyOobj0SooAFUE3m68PnpG7MruN->

گزارش روابط عمومی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی درباره نمایشگاه روز مل:
<https://icro.ir/index.aspx?pageid=32255&newsview=738445>
گزارش روابط عمومی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی درباره نمایشگاه
شگفتی‌هایی از مشرق زمین کهن:

<https://icro.ir/index.aspx?pageid=33037&newsview=596854->
گزارش مرکز روابط عمومی و اطلاع رسانی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی درباره
همکاری ایران و کویت در اعزام نیروی کار:

<https://www.mcls.gov.ir/fa/amp/news/43767->

۹۸ فصلنامه تعاملات دیپلماتیک

یادداشت وب سایت سامانه جامع حمل و نقل درباره صادرات میوه به کویت:

<https://www.zingapp.ir/content/?id=4473>